

**ПЛАНИ ТА ЗАВДАННЯ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ПСИХОЛОГІЯ СЛІДЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»**

**Тема 1. Психологічна характеристика слідчої діяльності
(2 год)**

План

1. Особливості здійснення та умови застосування психології у слідчій діяльності.
2. Поняття, види та значення психологічних характеристик слідчої діяльності.
3. Юридична професіографія та професіограма слідчого: сутність, значення та структура.
4. Види слідчої діяльності.

Завдання:

1. *Порівняйте об'єкт дослідження загальної, юридичної психології та психології слідчої діяльності.*
2. *Зробіть схематичне зображення місця психології слідчої діяльності у системі юридичної психології. Розкрийте його зміст.*
3. *Визначте методи психології слідчої діяльності та напрями їх застосування в кримінальному судочинстві.*
4. *Зробіть схематичне зображення структури методів психології слідчої діяльності. Розкрийте його зміст.*
5. *Визначте структуру видів слідчої діяльності стосовно вербальних комунікативних слідчих (розшукових) дій (допит, одночасний допит, пред'явлення для впізнання) та невербальних слідчих (розшукових) дій (огляд, обшук, слідчий експеримент).*
6. *В процесі підвищення кваліфікації слідчих необхідно встановити рівень розумового потенціалу, творчі здібності, емоційні властивості та рівень знань, вмінь і навичок. Який саме з методів психології слідчої діяльності доцільно застосувати у цьому випадку?*
7. *Визначте ієрархію структури сторін діяльності слідчого.*
8. *Окресліть необхідні якості для ефективного здійснення видів слідчої діяльності.*
9. *Виділіть з перелічених необхідні особливості комунікативної діяльності слідчого:*
 - *вибірковий характер осіб спілкування;*
 - *примусовий характер спілкування;*
 - *планування та чітка його організованість;*
 - *невизначеність предмета спілкування;*
 - *високий рівень усної та письмової мови;*

- вільна форма спілкування;
- емоційний інтелект;
- високий ступень конфліктності;
- наявність психологічних знань;
- допустимість різних видів психологічного впливу та тиску;

Надайте вірний перелік особливостей комунікативної діяльності слідчого.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Казміренко Л. І., Мартенко О. Л. Кримінальний кодекс України: психологічний аналіз кримінально-правових понять: монографія. Київ: КНТ, 2008. 184 с.
2. Коновалова В. О. Юридична психологія: посіб. для підгот. до іспиту / В. О. Коновалова, В. Ю. Шепітько. Харків: Право, 2019. 192 с.
3. Психологія слідчої діяльності: навчальний посібник / В. Г. Андросюк, О. М. Корнєв, О. І. Кудерміна та ін.: за заг. ред. Л. І. Казміренко. Київ: Правова єдність, 2009. 199 с.
4. Ратинов А. Р. Судебная психология для следователей. Москва: НИ и РИО ВШ МООП СССР, 1967. 290 с.
5. Юридична психологія. Альбом схем з коментарями / Александров Д. О., Андросюк В. Г., Казміренко Л. І. та ін.: заг. ред. Л. І. Казміренко, Є. М. Моїсеєва. Вид. 3-є, доопр. та доп. Київ: КНТ, 2008. 152 с.
6. Юридична психологія: підручник / В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова. 3-тє вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2019. 288 с.
7. Юридична психологія: практикум / за заг. ред. Л. І. Казміренко. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2010. 190 с.

Тема 2. Особистість слідчого

(2 год)

План

1. Поняття та структура особистості слідчого.
2. Поняття та види психоемоційних станів.
3. Психоемоційна напруженість у діяльності слідчого.

Завдання:

1. Віднесіть вказані елементи структури особистості (мотивація, темперамент, здібності, емоції, настанови, спілкування, характер, навички, задатки) до відповідних аналітичних підходів щодо тлумачення поняття

особистості: соціально-психологічного; індивідуально-психологічного; діяльнісного; генетичного.

2. Співставте елементи структури особистості (темперамент, характер, здібності, спрямованість) з їх відповідними визначеннями - психологічні риси особистості, що визначають:

- а) потенціальні можливості людини у виконанні певної діяльності;
- б) активний характер відносин та дії людини у соціальному середовищі;
- в) динаміку проявів особистості у різних видах діяльності та у відносинах з оточуючим середовищем;
- г) відношення людини до соціального середовища та виконуємої діяльності.

3. Проаналізуйте основні методики щодо визначення типу темпераменту особистості. Під керівництвом викладача проведіть свою порівняльну діагностику особистості за опитувальником Айзенка (версія EPI).

4. Ділова гра “Темперамент”: Студенти розподіляються на пари. Завдання кожної пари за допомогою психологічних методів виявити поведінкові особливості, на підставі яких діагностувати прояви відповідного типу темпераменту та обґрунтувати свій висновок перед групою.

5. Який тип темперамента найбільш відповідає особистості слідчого? Обґрунтуйте.

6. Для з'ясування методики щодо визначення типу акцентуацій особистості в аудиторії проведіть діагностику особистості за опитувальником Леонгарда-Шмішека.

7. Як ви вважаєте, чи можливо за допомогою методів аудіовізуальної діагностики визначити тип темпераменту та риси характеру особи? Який час потрібний для цього? Проведіть експрес діагностику викладача та одногрупників.

8. Надайте визначення та порівняльний аналіз понять “вміння”, “навички”, “звички”.

9. Ділова гра “Характеристика”: всім студентам пропонується написати своє прізвище на окремих ідентичних за розміром та кольором аркушах; аркуші згортаються та перемішуються, після чого студенти по черзі обирають аркуш із прізвищем одногрупника, на якого потрібно скласти психологічну характеристику за відповідними правилами (завдання виконується анонімно). Викладач оголошує складені характеристики, за якими студенти повинні визначити особу, щодо якої відносяться визначені індивідуально-психологічні ознаки.

10. За допомогою стимульного матеріалу (фотозображення осіб з відповідними емоційними проявами), який демонструє викладач, відпрацювати навички з визначення базових емоцій.

11. Підберіть зазначеним поняттям (афект; пристрасть; фрустрація; стрес; фобії) відповідні визначення, обґрунтуйте:

- сильний емоційний стан вибухового характеру, що впливає на особистість та характеризується бурхливим протіканням, зміною

свідомості й порушенням вольового контролю;

- стан зростаючої емоційної напруги, що виникає в конфліктних ситуаціях, пов'язаних з сильною мотивацією на їх вирішення, де існують вагомні нездоланні перешкоди із загрозою для благополуччя особистості;

- стан, змістом якого є непереборний острах конкретних ситуацій, предметів, істот або невизначений безпредметний страх.

11. Оберіть відповідне поняття (втома, стрес, невроз, нудьга) до наступного визначення:

стан, що характеризується тимчасовим зниженням працездатності під впливом тривалої дії навантаження.

12. Визначте найважливіший компонент та стадію вольової дії.

13. Охарактеризуйте вольові психічні стани.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Александров Д. О. Становлення особистості працівника органів внутрішніх справ: монографія. Київ: Вадекс, 2014. 307 с.
2. Головаха Е. И., Панина Н. В. Психология человеческого взаимопонимания. Киев: Политиздат Украины, 1989. 189 с.
3. Китаев-Смык Л. А. Психология стресса. Москва: Наука, 1983. 368 с.
4. Короткий психологічний словник / за ред В. І. Войтка. Київ: Вища школа, 1978. 192 с.
5. Кудерміна О. І. Психологія особи як суб'єкта правоохоронної діяльності : монографія. Чернівці: Наші книги, 2013. 415 с.
6. Ларин А. М. Я – следователь. Москва: Юрид. лит., 1991. 192 с.
7. Леонова А. Б. Психодиагностика функциональных состояний человека. Москва: МГУ, 1984. 200 с.
8. Психология индивидуальных различий. Тексты / Под ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, В. Я. Романова. Москва: Изд-во МГУ, 1982. 320 с.
9. Словарь-справочник по психологической диагностике / Бурлачук Л. Ф., Морозов С. М., отв. ред. С. Б. Крымский. Киев: Наук. думка, 1989. 200 с.

Тема 3. Психологія невербальних слідчих (розшукових) дій (огляд, обшук, слідчий експеримент) (2 год)

План:

1. Особливості застосування психології при проведенні невербальних слідчих (розшукових) дій.
2. Психологічні особливості проведення:
 - Огляду місця події (житла, приміщень, території);

- Огляду живої особи (освідування) та примусове освідування.
- 3. Психологічні особливості проведення обшуку.
- 4. Психологічні особливості проведення та оцінка результатів слідчого експерименту.

Завдання:

1. Зробити порівняльний аналіз невербальних слідчих (розшукових) дій (огляд, обшук, слідчий експеримент).
2. З'ясувати психологічні особливості огляду місця події.
3. Відпрацювати слідчий огляд предметів чи документів з акцентуванням уваги на функціях та значенні цієї дії.
4. З'ясувати психологічні особливості огляду живої особи (освідування) та примусового освідування.
5. В цілях підготовки до обшуку проаналізувати профіль з соцмереж з метою з'ясування інформації щодо обшукуваної особи та висунення пошукових версій.
6. Окресліть, в чому може проявлятися захисна домінанта підозрюваного в процесі проведення обшуку.
7. Ділова гра "Обшук": студенти розподіляються на дві команди, одна з яких приховує речі, а інша провадить учбовий обшук. Потім команди міняються завданнями. Далі проводиться обговорення позитивних моментів та помилок, допущених командами.
8. З'ясувати психологічні особливості слідчого експерименту.
9. Ділова гра "Слідчий експеримент": група студентів моделює проведення слідчого експерименту з метою з'ясування та демонстрації тактики цієї дії. Для цього акцентується увага на емоційному стані піддослідної особи в момент злочину та її інших психологічних особливостей.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Алексейчук В. І. Огляд місця події: тактика та психологія: монографія. Харків: Апостіль, 2011. 232 с.
2. Журавель В. А. Деякі проблемні питання провадження слідчих (розшукових) дій за чинним КПК України. Вибрані твори. Харків: Апостіль, 2016. С. 305-307.
3. Коновалова В. Е., Шепитько В. Ю. Обыск: тактика и психология: монография. Харьков: Консум, 1997. 256 с.

**Тема 4. Психологія вербальних комунікативних слідчих
(розшукових) дій (допит, одночасний допит, пред'явлення
для впізнання)
(2 год)**

План:

1. Психологічні особливості допиту окремих процесуальних осіб (неповнолітніх, свідків, підозрюваних, потерпілих). Психологія формування неправдивих показань та тактичні прийоми їх викриття.
2. Психологія проведення одночасного допиту. Ефект присутності.
3. Психологічні особливості проведення пред'явлення для впізнання:
 - психологічні особливості допиту перед пред'явлення для впізнання;
 - форми та обставини, які впливають на сприйняття та узнавання;
 - оцінка результатів пред'явлення для впізнання.

Завдання:

1. Зробити порівняльний аналіз вербальних комунікативних слідчих (розшукових) дій (допит, одночасний допит, пред'явлення для впізнання)
2. В цілях підготовки до допиту проаналізувати профіль з соцмереж з метою з'ясування інформації щодо допитуваної особи, її психологічних особливостей та обрання тактики допиту.
3. К. підозрюється у вчиненні крадіжки продовольчих товарів із супермаркету. Він є батьком троїх дітей, останнім часом не має постійного місця роботи. Визначте, які методи психології слідчої діяльності можливо використовувати при підготовці до допиту для аналізу особистісних якостей підозрюваного, мотивів учинення діяння та обставин, що пом'якшують його провину?
4. Назвіть та обгрунтуйте психічні стани, що притаманні потерпілому, свідку, підозрюваному при допиті.
5. Розгляньте особливості прояву віктимної поведінки потерпілого в процесі допиту.
6. Потерпіла К. по справі про звалтування знаходиться у стані фрустрації. Як це може впливати на її свідчення?
7. Потерпілий Д. по справі про тілесні ушкодження на допиті поведився агресивно, використовував ненормативну лексику, образливі жести та погрози в сторону підозрюваного У. Як можливо охарактеризувати

поведінку потерпілого Д., та які акцентуйовані риси характеру можна в нього виділити?

8. Розясніть, які психічні стани та психологічні особливості свідка й як впливають на його показання.

9. Відпрацювати тактичні прийоми по встановленню психологічного контакту при допиті.

10. Змодельовати допит для відпрацювання навички використання різних видів запитань.

11. За фотознімками в соцмережах діагностувати психологічний стан зображеної на них особи та відповідність цього стану підпису під фотознімками.

12. На одночасному допиті по справі про пограбування допитуються свідок 17-річна В. та підозрюваний раніше судимий Т. В якому емоційному стані може знаходитися В., та як цей стан може впливати на надання нею показань? Оцініть тактичний ризик цього одночасного допиту.

13. Ділова гра “Одночасний допит”: група студентів моделює одночасний допит з метою з’ясування та демонстрації тактичного ризику цієї дії. Для цього акцентується увага на конфліктному стані, емоційній напруженості, невербальних проявах, ефекті “соціальної інгібіції” в процесі такого виду допиту.

14. Потерпіла К. в процесі пред’явлення для впізнання не надає ознак, за якими може впізнати особу злочинця, посилаючись на те, що злочин давно відбувся, вона нічого не пам’ятає. Назвіть її можливі мотиви та які тактичні прийоми необхідно застосувати в цьому випадку?

15. Ділова гра “Пред’явлення для впізнання”: група студентів моделює пред’явлення для впізнання з метою з’ясування та демонстрації типів сприйняття, факторів, що впливають на сприйняття, та надання оцінки результатів проведеної дії.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Баранчук В. В. Тактика встановлення психологічного контакту при допиті: монографія. Харків: Апостіль, 2011. 232 с.
2. Колеснікова І. А. Тактика виявлення та нейтралізації добросовісних помилок у показаннях свідків: монографія. Харків: Апостіль, 2014. 183 с.
3. Комарков В. С. Психологические основы очной ставки: текст лекций. Харьков, 1976. 28 с.
4. Коновалова В. Е. Допрос: тактика и психология: учеб пособие. Харьков: Основа, 1990. 198 с.
5. Леонтьев А. А., Шахнарович А. М., Батов В. И. Речь в криминалистике и судебной психологии. Москва: Наука, 1977. 62 с.
6. Ратинов А. Р., Ефимова Н. И. Психология допроса обвиняемого. М., 1988. 114 с.

7. Шепітько В. Ю. Допит: наук.-практ. посіб. Харків: КримАрт, 1998. 378 с.
8. Эрман П. Психология лжи. Санкт-Петербург: Питер, 2010. 304 с.

Тема 5. Використання спеціальних знань при проведенні слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій. (2 год)

План:

1. Поняття, мета та завдання залучення спеціаліста (спеціальних знань) у діяльності слідчого.
2. Форми залучення спеціальних знань при проведенні слідчих (розшукових) слідчих дій. Особливості оцінки висновків суб'єктів, уповноважених застосовувати спеціальні знання.
3. Психологічний профіль: поняття, сутність та особливості формування.

Завдання:

1. У власному будинку виявлено труп потерпілої Н., яка, ймовірно, покінчила життя самогубством шляхом отруєння. Біля тіла знаходилися склянка з пігулками та передсмертна записка із текстом "Люба донечка, пробач мене, але я не можу більше терпіти знуцання та погрози чоловіка". Які спеціальні знання та в якій формі можливо використати в цій ситуації?

2. Свідок О. по справі про вбивство В. не може пригадати обставини події, пояснюючи це станом страху на той момент. Призначено проведення судово-психологічної експертизи. Які методи можуть бути використані експертом для з'ясування наявності такого емоційного стану у П. під час вбивства та його впливу на формування та відтворення показань?

3. У позааудиторний час підготувати психологічну характеристику на особу, складену за допомогою соціометричного методу дослідження.

4. За результатами психологічного тестування слідчого А. виявлено його наступні якості та особливості: різносторонні загальні та професійні знання, логічне мислення, середню працездатність, синтетичний склад розуму, стійку увагу, кмітливість; сумлінність, дисциплінованість, великий професійний стаж та життєвий досвід; нетактовність, підвищену емоційність, вміння контролювати емоції, критичне негативне ставлення до підсудного та захисника, боязливість, високу відповідальність, рішучість, наполегливість, безапеляційність та категоричність у питаннях

справедливості; усна мова характеризується чіткістю формулювань, наявністю великої кількості юридичних термінів, стислістю та лаконічністю; письмова мова характеризується незначною кількістю орфографічних та граматичних помилок.

Віднесіть перелічені якості до відповідних сторін діяльності слідчого та визначте серед них позитивні й негативні для її ефективного виконання. Які засоби можливо застосувати для формування доцільних якостей особистості слідчого.

5. Підозрювана Ч. посилається на вчинення вбивства чоловіка В. в стані афекту в наслідок неодноразових тривалих її побойів ним та погроз дитині. Суд призначив проведення судово-психологічної експертизи. Які питання можуть бути з'ясовані експертом?

6. У позааудиторний час опрацювати публікації в засобах масової інформації з метою аналізу психологічних особливостей обраного злочинця та діагностики його емоційного стану в момент вчинення злочину.

7. Окреслити відмінності судово-психологічної експертизи від інших видів судових експертиз.

8. Розмежувати судово-психологічну та судово-психіатричну експертизи.

9. Визначити співвідношення фізіологічного та патологічного афектів.

10. Підозрюваний К. у своїх свідченнях посилається на те, що наказ вбити дружину він неодноразово чув від невідомих осіб. Яку експертизу потрібно призначити та які питання поставити на її вирішення?

11. Ділова гра “Судово-психологічна експертиза”: студенти розподіляються на групи, в яких “слідчий” призначає судово-психологічну експертизу певного напрямку, а “експерти” визначає необхідні для її проведення методи.

12. В позааудиторний час за аналізом публікацій в засобах масової інформації щодо вчиненого злочину скласти психологічний портрет злочинця.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Демідова Є. Є. Тактика допиту обізнаних осіб: монографія. Харків: Апостіль, 2013. 232 с.
2. Шевцов С. О. Психолого-криміналістичний портрет невстановленого злочинця: монографія. Харків: Експертна служба України, 2011. 84 с.
3. Яремчук В. О. Організація і тактика залучення спеціаліста при проведенні слідчих (розшукових) дій: монографія. Харків: Апостіль, 2015. 228 с.

Тема 6. Психологічний вплив: допустимість та правомірність у діяльності слідчого (2 год)

План:

1. Поняття, мета та форми психологічного впливу.
2. Допустимість та правомірність психологічного впливу. Психічне насильство.
3. Психологія неправди. Слідчі хитрощі (психологічна пастка).
4. Особливості застосування психологічного впливу у діяльності слідчого. Компроміси у кримінальному судочинстві.

Завдання:

1. Під час розслідування звалтування, вчиненого групою осіб, батьками неповнолітнього К. було зазначено, що їх сина обуло введено в оману підозрюваним Н. стосовно дій, вчиняємих щодо потерпілої та їх наслідків, а також, що на нього чинився тиск з боку підозрюваного Н. Роз'ясніть, які форми психологічного впливу (навіювання, маніпуляції, приховані погрози, шантаж, обман, введення в оману та ін.) можуть мати місце в даному випадку, та які заходи необхідно застосувати для їх встановлення?

2. Захисник обвинуваченого Т. посилається на те, що свідчення про зізнання у вчиненні злочину були отримані слідчим Б. під впливом погроз щодо пошкодження здоров'я дружини Т. та в присутності спеціаліста-гіпнотерапевта. Оцініть правомірність та допустимість такого психологічного впливу.

3. Розмежуйте поняття психологічного впливу та психічного насильства. Наведіть приклади.

4. За фотознімком групи діагностувати психологічні особливості групи та її членів, розподіл ролей в групі. На цій основі виокремити засоби психологічного впливу на членів групи та їх послідовність.

5. Розмежувати прямий та непрямий обман, допустимо їх застосування при допиті?

6. Розмежувати переконання та примус як форми психологічного впливу. Навести приклади.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Гончаренко В. Г., Сокиран Ф. М. Тактика психологічного впливу на

- попередньому слідстві: навч. посіб. Київ: Укр. акад. внутр. Справ, 1994. 48 с.
2. Обозов Н. Н. Психология межличностных отношений. Киев: Либідь, 1990. 192 с.
 3. Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика. Системно-структурний аналіз: монографія. Харків: Харків юридичний, 2007. 431 с.

Тема 7. Психологія прийняття рішення слідчим (2 год)

План:

1. Психологія формування внутрішнього переконання слідчого.
2. Структура правосвідомості слідчого при прийнятті рішення.
3. Стадії прийняття рішення слідчим.
4. Помилки при прийнятті рішення у слідчій діяльності.
5. Професійна деформація слідчого: поняття, природа походження та шляхи подолання. Девіантна поведінка.

Завдання:

1. Назвіть види мислення, що використовуються для вирішення розумових завдань у слідчій діяльності.
2. Розмежуйте поняття рефлексії, рефлексивного мислення та рефлексивного управління.
3. Вкажіть з перелічених вірні ознаки професійної деформації та надайте їх повний перелік: невпевненість; творчий підхід; широта мислення; схематичність та шаблонність мислення; негативне ставлення до інших осіб; самокритичність; постійне вдосконалення професійної діяльності; обмін досвідом.
4. Розмежуйте логічне та інтуїтивне у внутрішньому переконанні слідчого.
5. Наведіть можливі приклади конформізму та сугестії при прийнятті рішення слідчим.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Грошевой Ю. М. Проблемы формирования судейского убеждения в уголовном судопроизводстве. Харьков, 1975. 144 с.

2. Тихомиров О. К. Психология мышления: учеб. пособие. Москва: Изд-во Моск. ун-та, 1984. 272 с.